

OPERATIVNI SISTEMI

Slajdovi su kreirani na osnovu knjige “Operativni sistemi, principi unutrašnje organizacije i dizajna, 7. izdanje“, William Stallings, CET, Beograd, 2013.

Jednoprocesorsko raspoređivanje

Procesorsko raspoređivanje

- Cilj procesorskog raspoređivanja je da se procesoru/processorima dodeljuju procesi za izvršavanje
  - ▣ tako da se ispune ciljevi sistemi, kao što su vreme odziva, propusna moć i efikasnost procesora

Ciljevi raspoređivanja

- Raspoređivanje treba da
  - ▣ Obezbedi fer deljenje vremena među procesima
  - ▣ Spreči gladovanje procesa
  - ▣ Obezbedi efikasno korišćenje procesora
  - ▣ Uspostavi privilegije među procesima
    - Npr veći prioritet procesima sa bliskim rokom završetka
  - ▣ Pomenute poslove obavlja uz uvođenje što manje dodatnog opterećenja

Tipovi procesorskog raspoređivanja

- Dugoročno raspoređivanje
  - ▣ Stvaranje novog procesa
  - ▣ Oduka da se proces doda u skup procesa koji konkurišu za izvršavanje
    - Prema redosledu dolaska ili
    - Prema nekom kriterijumu (prioritet, očekivano vreme izvršenja, zahtevi za U/I, ...)
  - ▣ Upravlja stepenom multiprogramiranja
  - ▣ Što više procesa, manji procenat vremena u kojem proces može da se izvršava

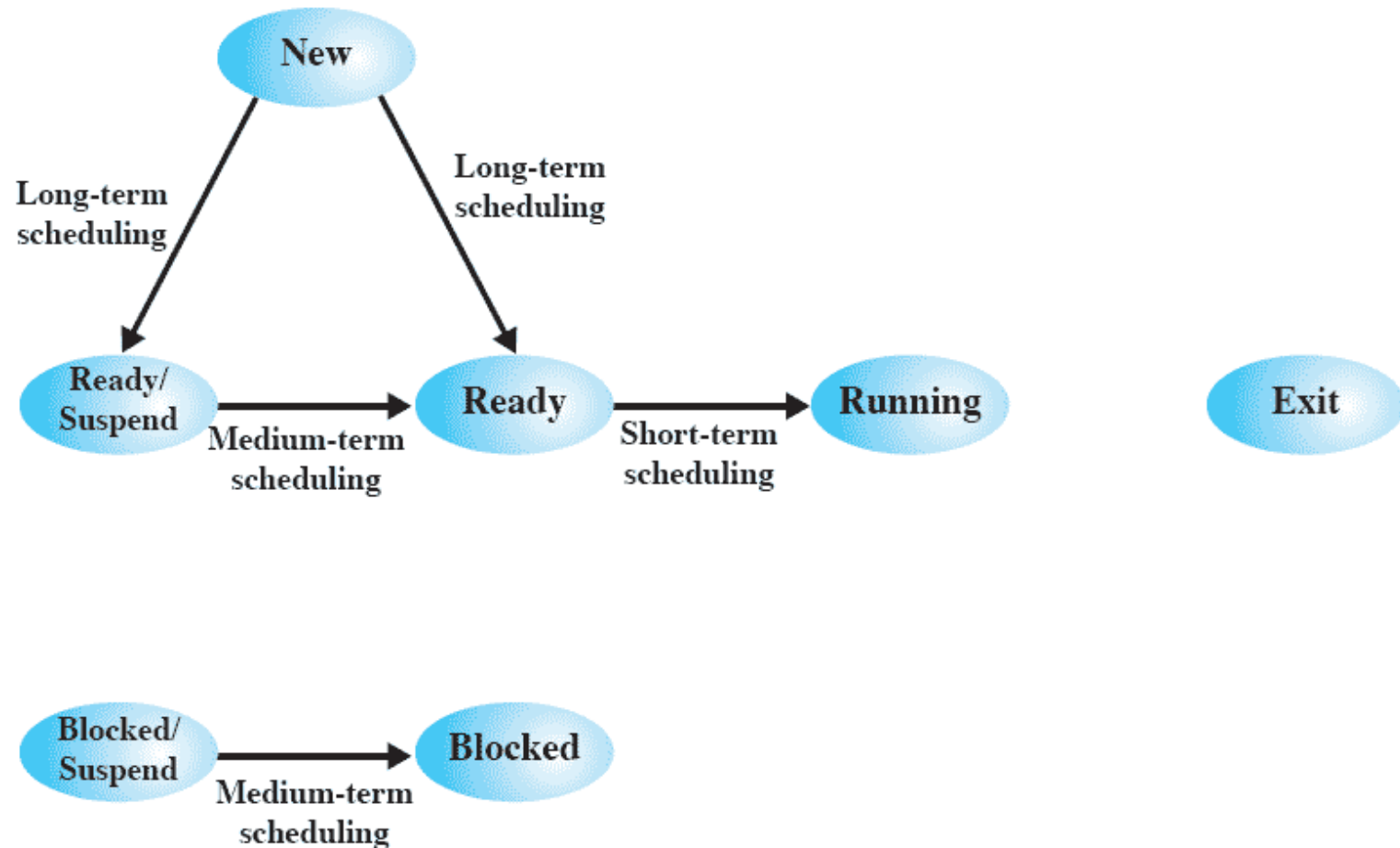
Tipovi procesorskog raspoređivanja

- Srednjoročno raspoređivanje
  - ▣ Deo funkcije razmene
  - ▣ Odluka da se proces doda broju procesa koji su delimično ili potpuno u glavnoj memoriji
  - ▣ Određuje kada proces treba da bude zamenjen (suspendovan) na disk
  - ▣ Raspoređivanje se vrši tako da se zadovolji ciljni stepen multiprogramiranja

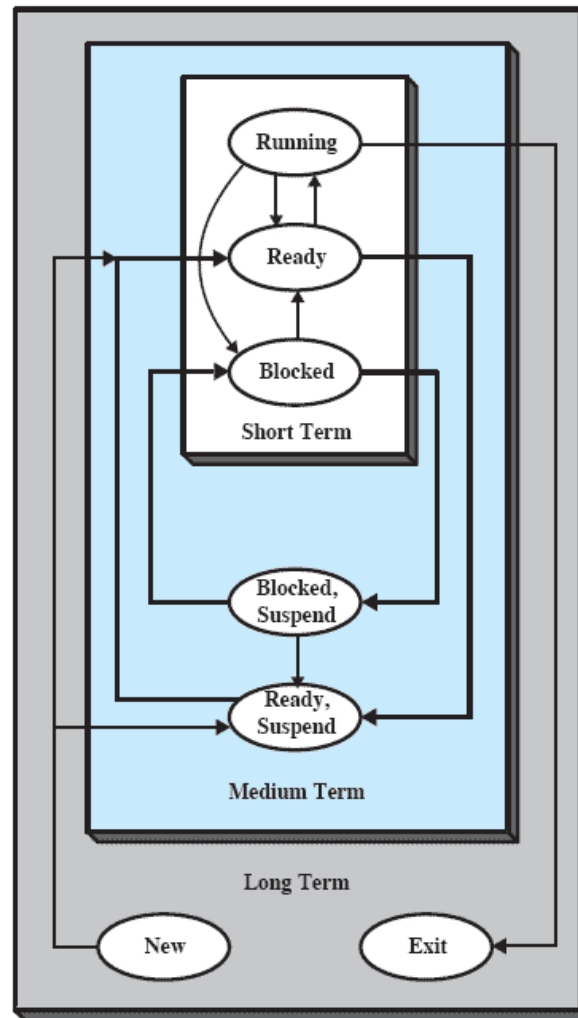
Tipovi procesorskog raspoređivanja

- **Kratkoročno raspoređivanje**
  - ▣ Naziva se i dispečer
  - ▣ Najčešće se izvršava
  - ▣ Instrukcije kojeg procesa će procesor da izvršava
  - ▣ Aktivira se (ako je potrebno) kada se desi događaj
    - Prekidi generatora takta
    - U/I prekidi
    - Pozivi operativnog sistema
    - Signaliziranja (npr. od strane semafora)

Raspoređivanje u životnom ciklusu procesa

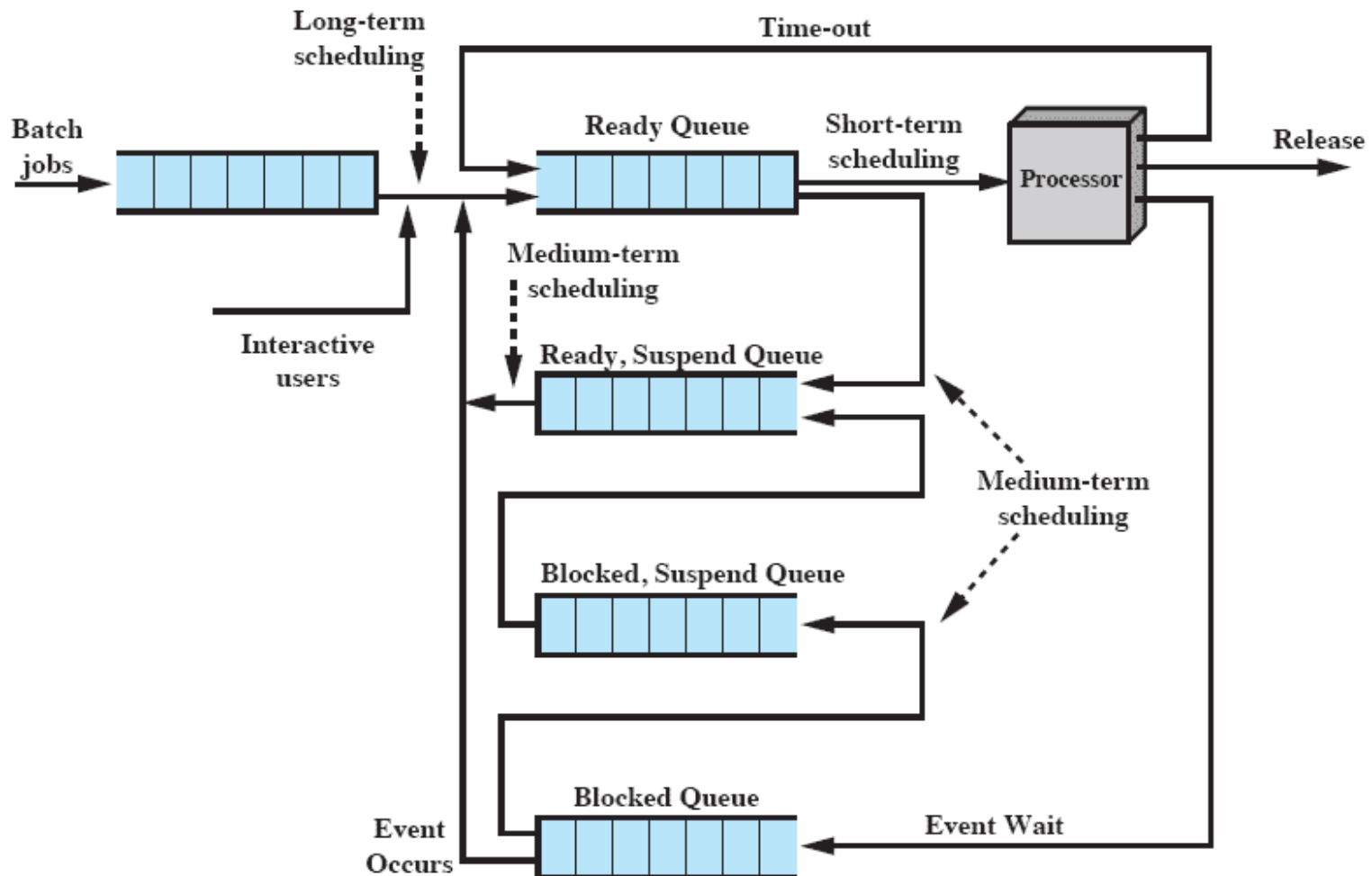
Raspoređivanje u životnom ciklusu procesa

Raspoređivanje u životnom ciklusu procesa

- Raspoređivanje je upravljanje redovima čekanja

Kriterijumi kratkoročnog raspoređivanja

- Glavni cilj je da se procesorsko vreme dodeljuje na način da optimizuje različite aspekte ponašanja sistema
- Ustanovljava se skup kriterijuma na osnovu kojih se ocenjuju različite politike raspoređivanja

Dimenzije kriterijuma

Stanovište korisnika vs stanovište sistema

- Korisnički orijentisani kriterijumi
  - ▣ Ponašanje programa kako ga vidi korisnik
  - ▣ Npr. vreme odziva
    - Vreme proteklo od podnošenja zahteva do dobijanja odziva kao izlaza
    - Cilj je politika raspoređivanja koja obezbeđuje dobro vreme odziva

Dimenzije kriterijuma

Stanovište korisnika vs stanovište sistema

- **Sistemske orijentisane kriterijume**
  - ▣ Usredsređeni na delotvorno i efikasno iskorišćenje procesora
  - ▣ Npr. propusna moć
    - Broj obrađenih procesa u jedinici vremena
    - Cilj je politika raspoređivanja koja će uvećati propusnu moć

Dimenzije kriterijuma

Povezano vs nepovezano sa performansama

- Razlikujemo kriterijume
  - ▣ Koji se odnose na performansu i
  - ▣ Koji nisu povezani sa performansom
- Kriterijumi vezani za performansu
  - ▣ Obično su kvantitativni i merljivi
  - ▣ Npr. vreme odziva i propusna moć
- Kriterijumi koji se ne odnose na performansu
  - ▣ Kvalitativni i teže merljivi
  - ▣ Npr. predvidljivost
    - Da usluga pokazuje iste karakteristike tokom vremena

Kriterijumi kratkoročnog raspoređivanja

- Korisnički orijentisani, u vezi sa performansom
  - ▣ Vreme prolaska zadatka
    - Vreme od podnošenja zahteva do završetka procesa
    - Uključuje i vreme koje proces provede čekajući na resurse
  - ▣ Vreme čekanja
    - Vreme koje je proces proveo u redovima čekanja
  - ▣ Vreme odziva
    - Vreme od podnošenja zahteva do početka primanja odziva
  - ▣ Rokovi
    - Politika raspoređivanja treba da obezbedi da se proces završi u zadatom roku (ako takav rok postoji)
    - Drugi ciljevi se podređuju ispunjenju roka

Kriterijumi kratkoročnog raspoređivanja

- Korisnički orijentisani, ostali kriterijumi
  - ▣ Predvidljivost
    - Posao treba da se završi sa približno istim vremenom i troškovima bez obzira na opterećenje sistema

Kriterijumi kratkoročnog raspoređivanja

- Sistemski orijentisani, u vezi sa performansom
  - ▣ Propusna moć
    - Broj završenih procesa u jedinici vremena
    - Cilj je da se uveća propusna moć
  - ▣ Iskorišćenje procesora
    - Procenat vremena u kojem je procesor zauzet
    - Cilj je da procesor bude što više zauzet

Kriterijumi kratkoročnog raspoređivanja

□ Sistemski orijentisani, ostali

□ Pravičnost

- Procesi treba da ravnopravno dele procesorsko vreme (osim ako je upravljanjem drugačije određeno)
- Procesi ne smeju da gladuju

□ Primena prioriteta

- Ako su procesima dodeljeni različiti prioriteti, politika raspoređivanja treba da daje prednost procesima sa višim prioritetom

□ Uravnoteženje resursa

- Raspoređivanje treba da optimizuje upotrebu resursa
- Npr. prednost se može dati procesima koji manje koriste preopterećene resurse

Režim izbora procesa za izvršavanje

- Određuje trenutke u vremenu kada se vrši izbor narednog procesa kojem će biti dodeljen procesor
- Bez prekidanja
  - ▣ Proces se izvršava dok god se sam ne završi ili se sam blokira da sačeka U/I ili uslugu OS
- Sa prekidanjem
  - ▣ OS može da prekine proces koji se izvršava i postavi ga u stanje spreman
  - ▣ Na osnovu prekida generatora takta OS može da prekine proces
    - Ako mu je isteklo maksimalno vreme neprekinutog izvršavanja
    - Ako raspoređivač želi da da prednost drugom procesu
    - ...

Upotreba prioriteta

- Procesima se dodele prioriteti
  - ▣ Proces višeg prioriteta ima prednost

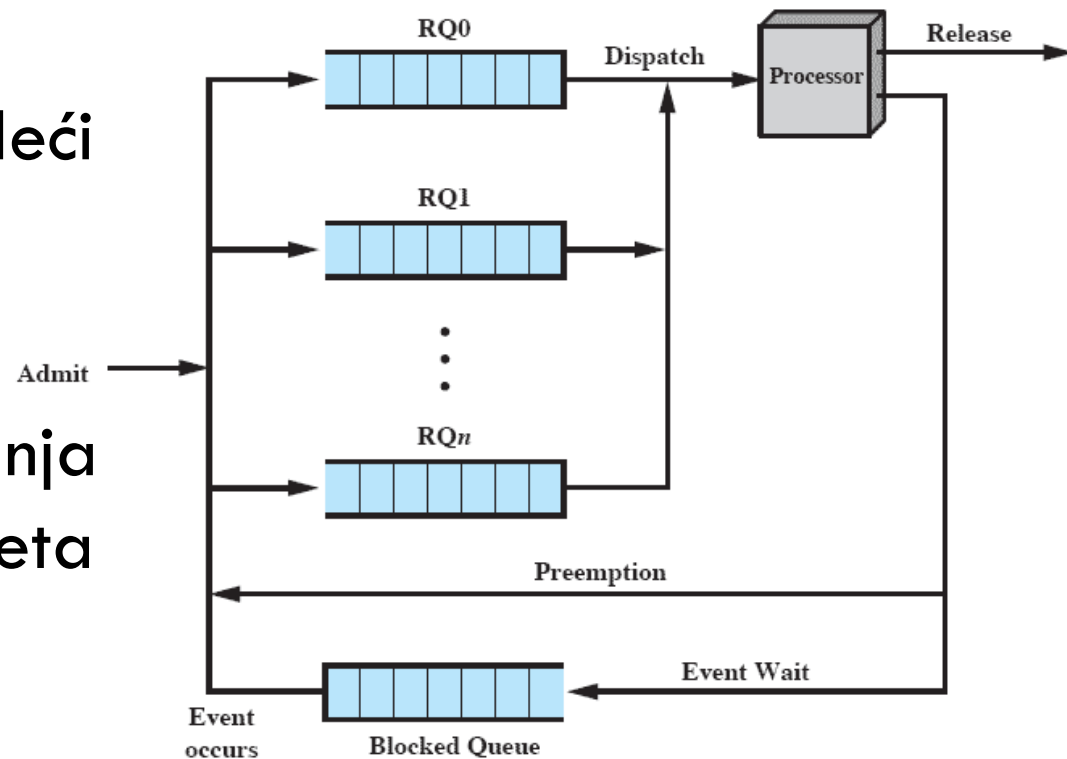

Prioritet

- Obično brojna vrednost
  - ▣ Nema jedinstvenog pravila da li niži broj predstavlja viši ili niži prioritet
- Može biti definisan
  - ▣ Interno
    - Prioritet proističe i izračunava se iz podataka procesa
    - Npr. Na osnovu veličine memorijskih zahteva, količine utrošenog procesorskog vremena itd.
  - ▣ Eksterno
    - Prioritet je definisan u procesu izvan OS
    - Npr. na osnovu važnosti procesa, tipa procesa itd.

Upotreba prioriteta

- Raspoređivač bira uvek proces sa višim prioritetom kao sledeći za izvršavanje
- Različiti redovi čekanja za svaki nivo prioriteta

Upotreba prioriteta

□ Gladovanje

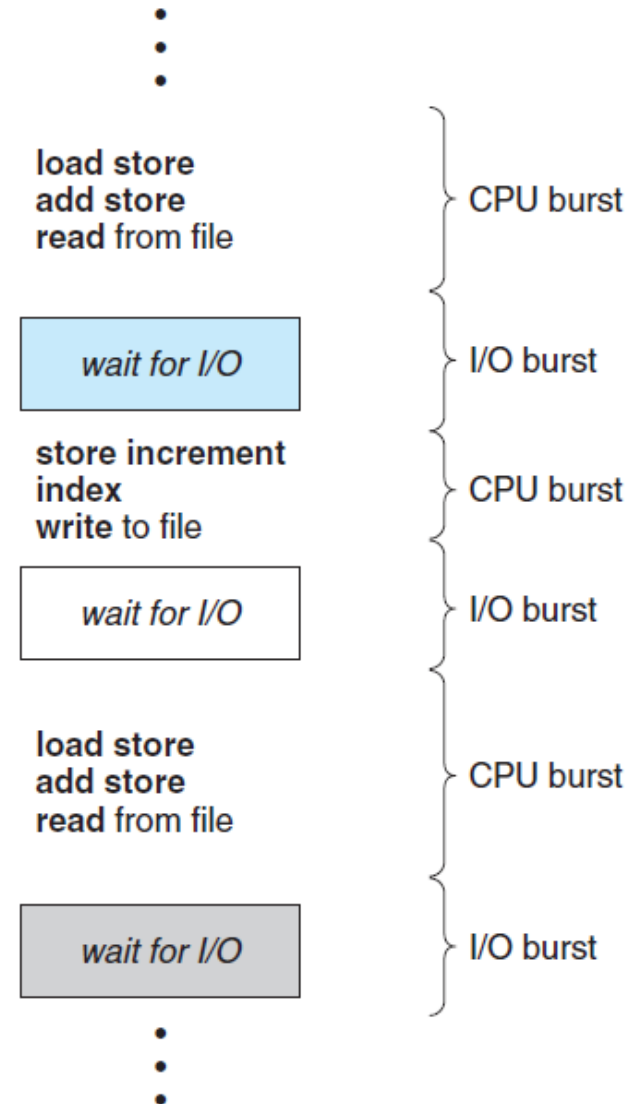
- ▣ Procesi sa nižim prioritetom ne dobijaju procesor ako uvek ima onih sa višim
- ▣ Jedno rešenje je promena prioriteta zavisno od starosti i istorije izvršavanja

Postoji priča da je kada je 1973. jedan IBM server na MIT-u ugašen, evidentiran proces niskog prioriteta startovan 1967. koji još nije stigao da se izvrši

Ciklusi izvršavanja procesa

- CPU-burst za neki proces
  - ▣ Vreme proteklo od trenutka dobijanja procesora do gubljenja procesora
- CPU-burst se završava blokiranjem procesa ili vraćanjem u red spremnih zbog isteka određenog vremena
- Proces u toku životnog ciklusa obično više puta dobija i gubi procesor
  - ▣ CPU-burst se menja u toku izvršavanja
- Procesi sa intenzivnom potrebom procesora
  - ▣ Dugačak CPU-burst
- Procesi sa intenzivnim U/I
  - ▣ Kratak CPU-burst

Politike raspoređivanja procesa

1. Po redosledu dolaska
2. Kružno dodeljivanje
3. Najkraći proces sledeći
4. Najkraće preostalo vreme
5. Sledeći sa najvećim odnosom odziva
6. Povratna sprega

Parametri za testiranje politika

- Posmatramo jedan CPU-burst za svaki proces
- Trenutak dolaska
  - ▣ Trenutak u kojem proces postaje spreman
- Trenutak završetka
  - ▣ Trenutak kada je izvršavanje instrukcija kompletirano
- Vreme usluge (T_s)
  - ▣ Vreme potrebno procesoru da izvrši instrukcije procesa
- Vreme prolaska (T_r)
  - ▣ Vreme koje proces provodi u sistemu
  - ▣ Na vreme usluživanja dodato vreme čekanja
- Normalizovano vreme prolaska (T_r / T_s)
  - ▣ Relativno kašnjenje procesa
  - ▣ U najboljem slučaju je 1.0, inače je veće od toga

Primer

Proces	Trenutak dolaska	Vreme usluživanja
A	0	3
B	2	6
C	4	4
D	6	5
E	8	2

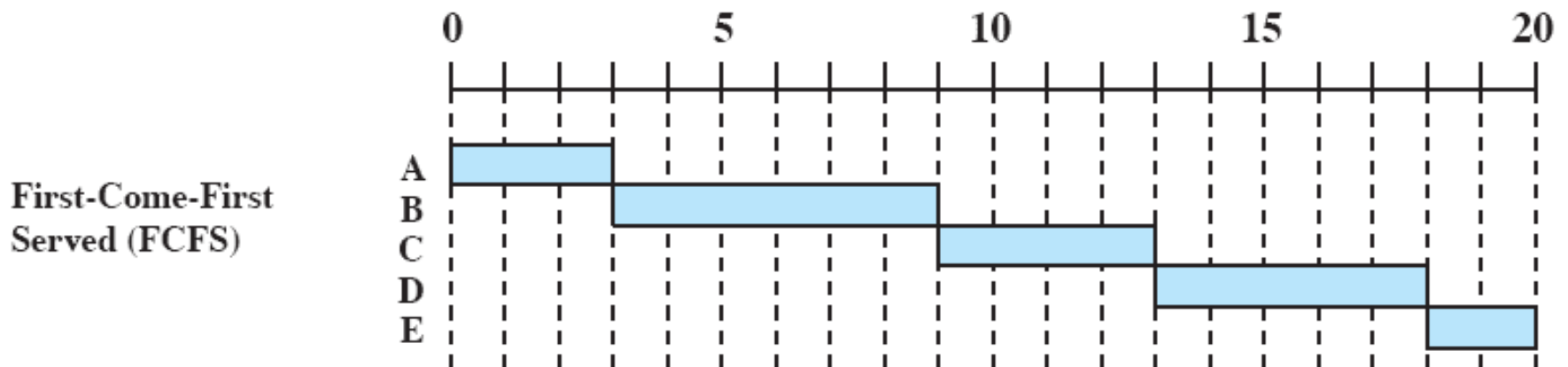
Prema redosledu dolaska

- FCFS – *First-come-first-served*

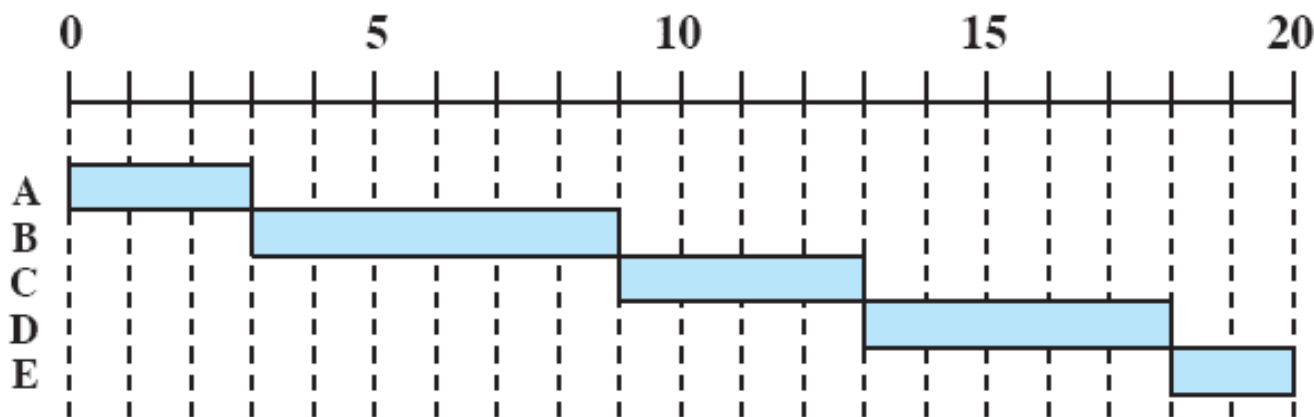
Prema redosledu dolaska

- Proces se stavlja u red spremnih procesa
- Politika bez prekidanja
- Kada tekući proces prestane da se izvršava bira se proces koji je najduže bio u redu čekanja

Prema redosledu dolaska

First-Come-First
Served (FCFS)

Proces	A	B	C	D	E	Prosek
Vreme završetka	3	9	13	18	20	
Vreme prolaska zadatka (T_r)	3	7	9	12	12	8.60
T_r / T_s	1.00	1.17	2.25	2.40	6.00	2.56

Prema redosledu dolaska

- Kratki procesi moraju dugo da čekaju da se izvrše
  - ▣ Kada dočekaju izvršiće se za kratko vreme
  - ▣ Loš odnos vremena prolaska i vremena usluge
- Bolje prolaze procesi koji intenzivno koriste procesor
  - ▣ Procesi sa dosta U/I kratko koriste procesor, a nakon U/I ponovo moraju dugo da čekaju procesor
- FCFS nije dobra politika sama po sebi
  - ▣ U kombinaciji sa prioritetima je efektivna

Kružno dodeljivanje

- RR – *round robin*

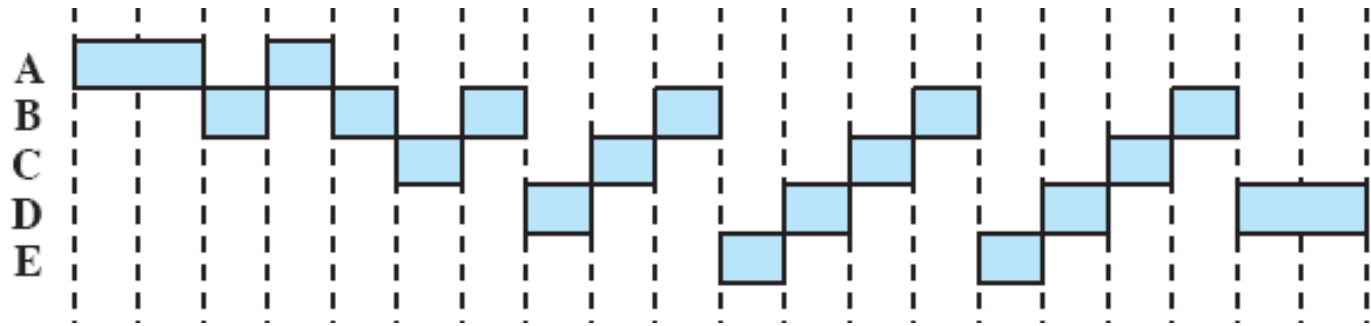
Kružno dodeljivanje

- Prekidna politika
- Deljenje na vremenske isečke (*time slicing*)
  - ▣ Svaki proces dobija isečak vremena pre nego što bude prekinut
  - ▣ Generator takta periodično izaziva prekid
  - ▣ Ako je istekao vremenski isečak trenutno izvršavani proces se stavlja u red čekanja
  - ▣ Sledeći spremni proces se bira na osnovu FCFS

Kružno dodeljivanje

□ q – dužina vremenskog isečka (quantum)

Round-Robin
(RR), $q = 1$

Proces	A	B	C	D	E	Prosek
Vreme završetka	4	18	17	20	15	
Vreme prolaska zadatka (T_r)	4	16	13	14	7	10.80
T_r / T_s	1.33	2.67	3.25	2.80	3.50	2.71

Kružno dodeljivanje

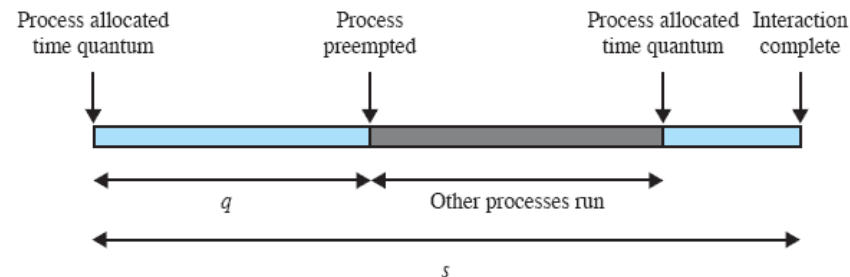
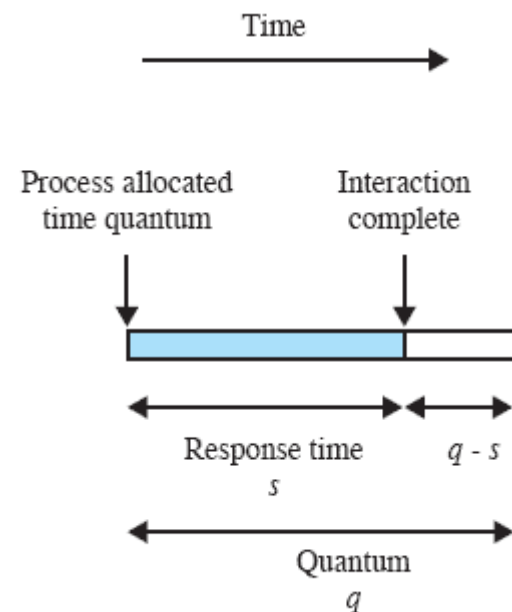
- Bolje prolaze procesi sa intenzivnom upotrebom procesora
  - ▣ Iskoriste ceo vremenski isečak
  - ▣ Odmah se postavljaju u red spremnih procesa
- Procesi sa dosta U/I
  - ▣ Kratko koristi isečak
  - ▣ Blokira se zbog U/I
  - ▣ Kada se završi U/I dodaje se u red spremnih

Kružno dodeljivanje – veličina isečka

- Kako izabrati dužinu vremenskog isečka?
- Ako je isečak suviše mali
  - ▣ Česta prekidanja i komutacije
  - ▣ Dodatna režija i usporenje zbog toga
- Ako je isečak suviše veliki
  - ▣ RR se degeneriše u FCFS

Kružno dodeljivanje – veličina isečka

- Ako je isečak veći od vremena za interakciju sa procesorom
- Ako je isečak manji od vremena za interakciju sa procesorom

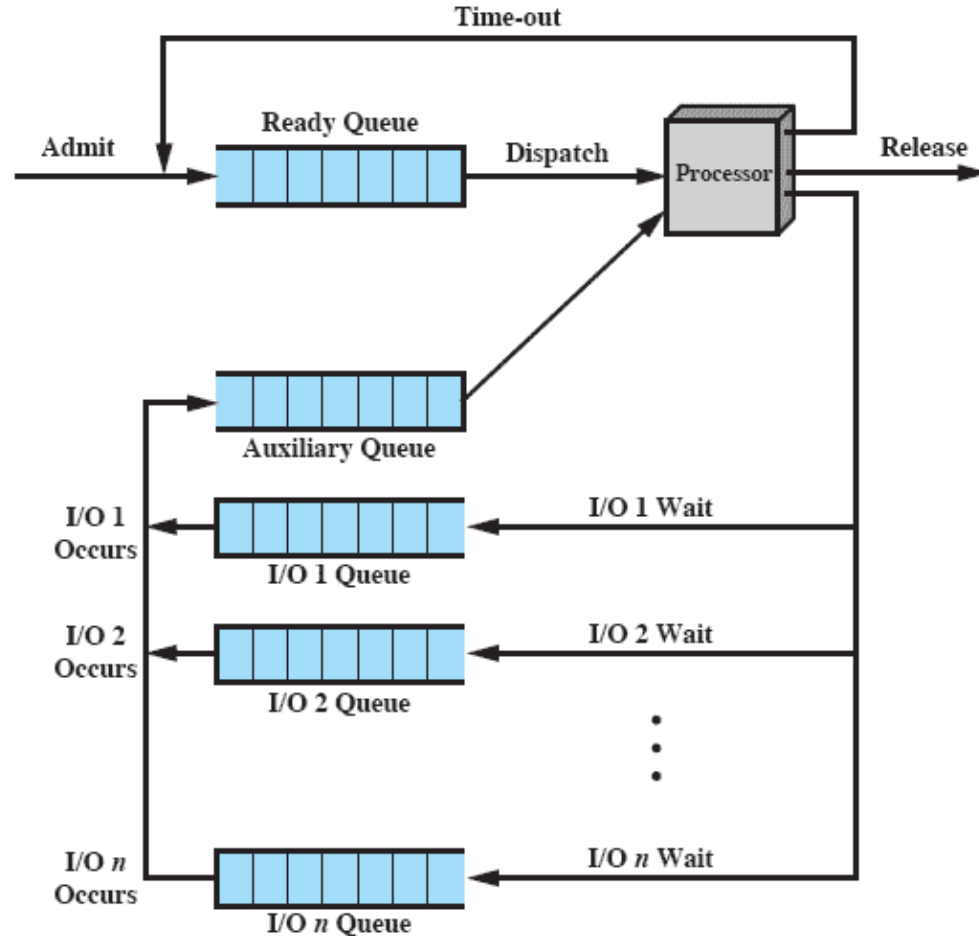
Kružno dodeljivanje – veličina isečka

- Isečak bi trebao da bude neznatno veći od prosečnog vremena za interakciju sa procesorom
  - ▣ Na ovaj način proces uglavnom obavi posao ili se blokira zbog U/I pre isteka vremenskog isečka
- U većini modernih sistema vremenski isečak je
  - ▣ Između 10 i 100 ms
- Procenjeno je da isečak treba da bude toliki da 80% CPU-bursts bude kraće od isečka

Virtuelno kružno dodeljivanje

- VRR – *Virtual round robin*
- Rešava nepravedan tretman procesa sa dosta U/I kod klasičnog RR algoritma
- Nakon završetka U/I operacije
  - ▣ Proces se ubacuje u poseban FCFS red čekanja
  - ▣ Dispečer daje prednost procesima iz ovog reda u odnosu na glavni red spremnih procesa
  - ▣ Procesi iz pomoćnog reda dobijaju isečak vremena umanjen za vreme koliko su se prethodni put izvršavali kad su uzeti iz reda spremnih procesa

Virtuelno kružno dodeljivanje

Najkraći proces sledeći

- SPN – *Shortest process next*

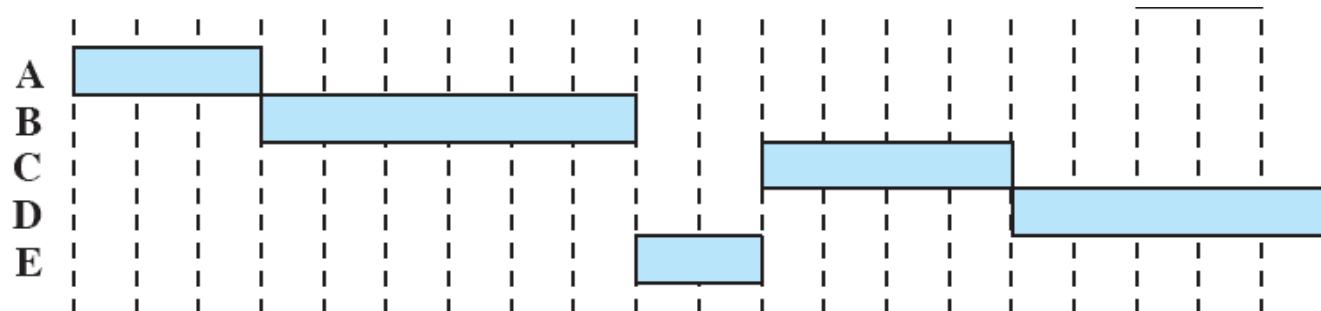
Najkraći proces sledeći

- Politika bez prekidanja
- Bira se proces sa najkraćim očekivanim CPU-burst
  - ▣ Prikladnije ime za ovaj algoritam bi bilo
Shortest CPU-burst next
- Kratak proces skače na čelo reda ispred dugih procesa

Najkraći proces sledeći

Shortest Process
Next (SPN)

Proces	A	B	C	D	E	Prosek
Vreme završetka	3	9	15	20	11	
Vreme prolaska zadatka (T_r)	3	7	11	14	3	7.60
T_r / T_s	1	1.17	2.75	2.80	1.50	1.84

Najkraći proces sledeći

- Smanjuje se predvidljivost vremena prolaska
  - ▣ Posebno za duže procese
- Dužim procesima preči gladovanje
  - ▣ Kraći procesi stalno uskaču ispred njih u redu čekaanja
- Nije poželjna za sisteme sa deljenjem vremena jer ne podržava prekide

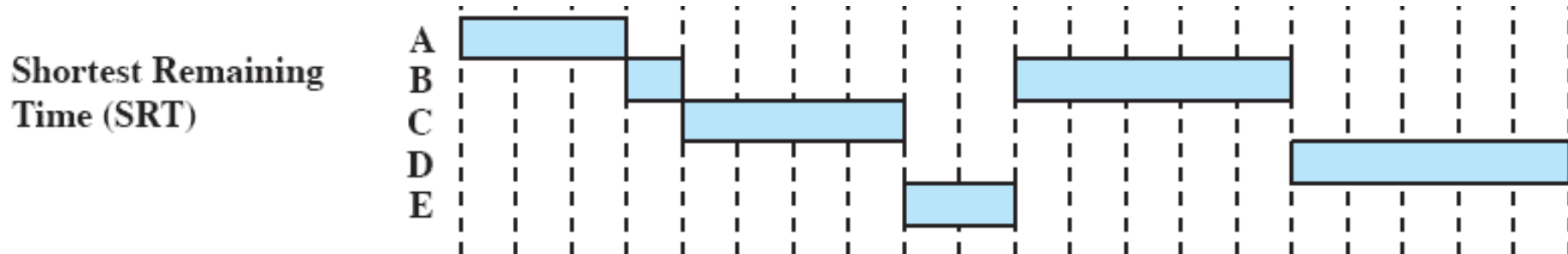
Procena očekivanog CPU-burst

- Potrebno je proceniti koliki će biti sledeći CPU burst za proces
  - ▣ Može na osnovu trajanja prethodnih CPU-bursts procesa
- Najjednostavnija varijanta
  - ▣ Prosečno trajanje svih prethodnih CPU-bursts procesa
- Druga varijanta
  - ▣ Dati veću težinu skorijim instancama
  - ▣ Eksponencijalno usrednjavanje
  - ▣ Što je posmatranje starije to se manje uzima u obzir u proračunu srednje vrednosti

Najkraće preostalo vreme

- SRT – *Shortest remaining time*
- Politika sa prekidanjem
- Prekidna varijanta SPN
- Kada se pojavi novi proces u redu spremnih procesa
  - ▣ Dobiće procesor umesto tekućeg procesa ako ima kraći očekivani CPU-burst

Najkraće preostalo vreme

Proces	A	B	C	D	E	Prosek
Vreme završetka	3	15	8	20	10	
Vreme prolaska zadatka (T_r)	3	13	4	14	2	7.20
T_r / T_s	1	2.17	1	2.80	1	1.59

Najkraće preostalo vreme

- Nema dodatnih prekida
  - ▣ Nema potrebe za prekidima u svakom taktu, jer je već najkraći proces dobio procesor
  - ▣ Prekid nastaje samo pojavom novog procesa
  - ▣ Samo novi proces u redu može da ima kraći CPU-burst
- Dodatna režija za evidenciju i predviđanje CPU-burst
- Radi veoma dobro u većini slučajeva
  - ▣ Ako se dobro predvidi CPU-burst

Sledeći sa najvećim odnosom odziva

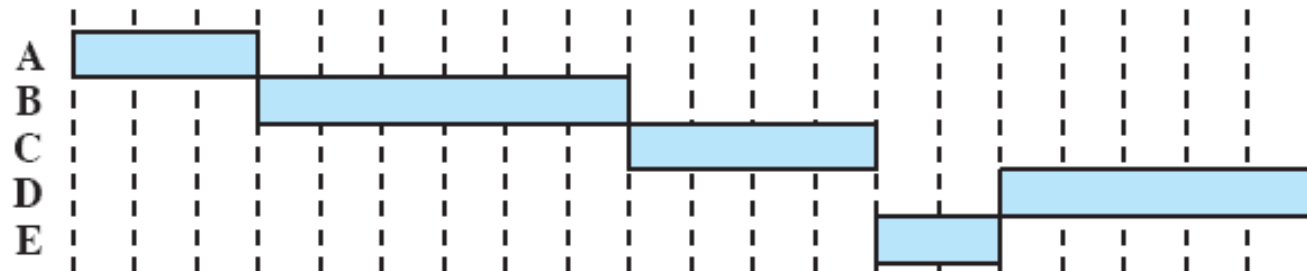
- HRRN – *Highest response ratio next*
- Politika bez prekidanja
- Za svaki proces se računa proporcija R

$$R = \frac{w+s}{s}$$

- ▣ w – vreme koje je proces proveo u čekanju na procesor do sada
  - ▣ s – očekivano vreme usluživanja
- Kada se tekući proces završi ili blokira
  - ▣ Bira se proces sa najvećom vrednošću R

Sledeći sa najvećim odnosom odziva

Highest Response
Ratio Next (HRRN)

Proces	A	B	C	D	E	Prosek
Vreme završetka	3	9	13	20	15	
Vreme prolaska zadatka (T_r)	3	7	9	14	7	8.00
T_r / T_s	1	1.17	2.25	2.80	3.5	2.14

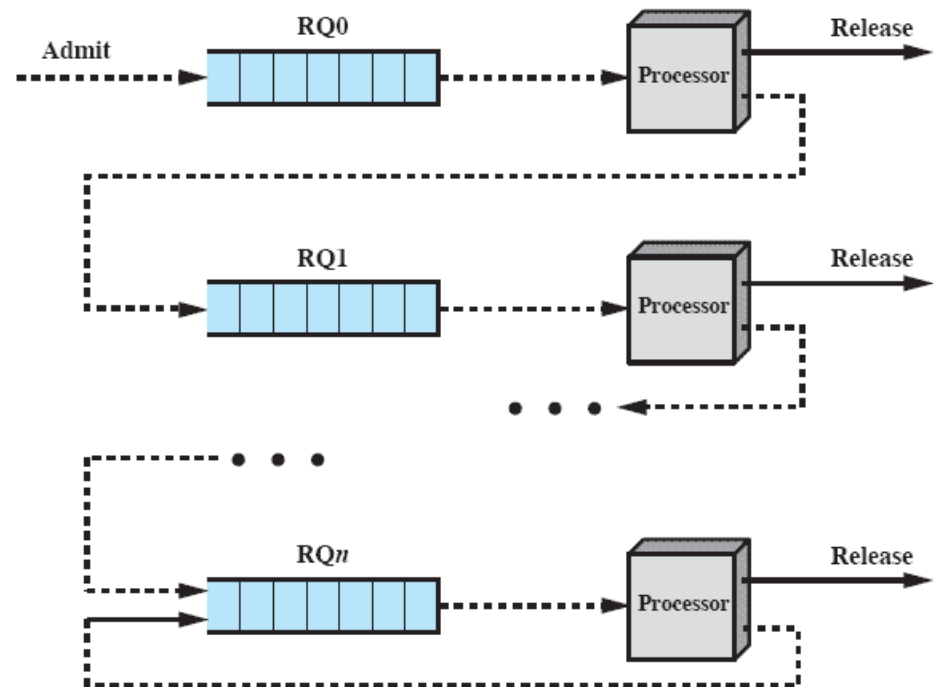

Sledeći sa najvećim odnosom odziva

- Dobar tretman za kraće procese
  - s je malo
  - R je veliko zbog malog broja u imeniocu
- Dobar tretman za procese koji dugo čekaju
  - w je veliko
  - R je veliko zbog uvećanog brojioca
- Tako će se približno ravnopravno tretirati duži i kraći poslovi

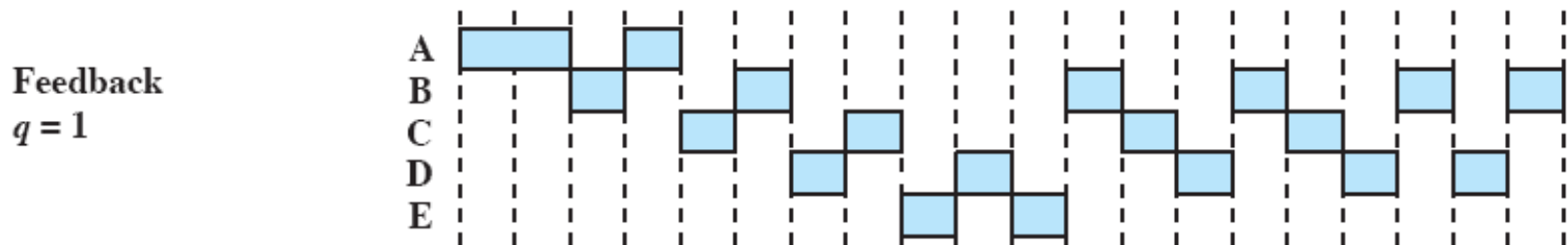
Povratna sprega

- Prekidna politika
- Svaki put kada se proces prekine stavlja se u FCFS red čekanja nižeg prioriteta
- Brže dobijaju procesor noviji procesi
- Brže prolaze kraći procesi

Povratna sprega

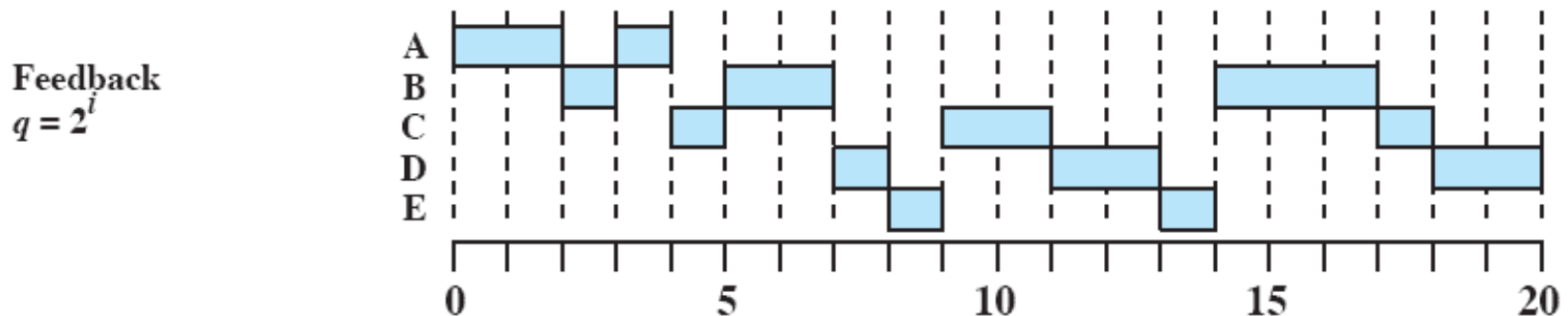
- Kvantum da svima bude isti
  - ▣ Dugi procesi mogu da gladuju

Proces	A	B	C	D	E	Prosek
Vreme završetka	4	20	16	19	11	
Vreme prolaska zadatka (T_r)	4	18	12	13	3	10.00
T_r / T_s	1.33	3.00	3.00	2.60	1.5	2.29

Povratna sprega

- Kvantum da se menja dinamički
  - ▣ Kvantum obrnuto proporcionalan prioritetu
  - ▣ Procesi iz manje prioritetnih redova kada dobiju procesor imaju šansu da ga duže koriste

Proces	A	B	C	D	E	Prosek
Vreme završetka	4	17	18	20	14	
Vreme prolaska zadatka (T_r)	4	15	14	14	6	10.60
T_r / T_s	1.33	2.50	3.50	2.80	3.00	2.63

Raspoređivanje sa fer deobom

- FSS – *Fair-share scheduler*
- Procesi se klasifikuju u grupe
  - ▣ Npr procesi koje je kreirala jedna aplikacija su ista grupa
- Raspoređivanje se vrši uzimajući u obzir i grupu kojoj proces pripada
- Prioritet procesa se izračunava na osnovu
  - ▣ Osnovnog prioriteta samog procesa
  - ▣ Dotadašnjeg vremena korišćenja procesora od strane procesa
  - ▣ Dotadašnjeg vremena korišćenja procesora od strane grupe kojoj proces pripada

Linux raspoređivač

- *Completely Fair Scheduler*
  - ▣ Postoji od Linux kernela verzije 2.6.23
- Zasniva se na ideji da se procesima dodeljuje procenat procesorskog vremena zavisno od
  - ▣ Trenutnog broja procesa u sistemu
  - ▣ Prioriteta procesa
- Vremenski isečak se dodeljuje dinamički da bi se postigla planirana proporcija u korišćenju ukupnog procesorskog vremena

Linux raspoređivač

- U sistemu sa N procesa istog prioriteta
  - ▣ Svaki proces bi dobio $1/N$ procesorskog vremena
- Prioriteti služe kao težinski faktor pri rasporedeli procesorskog vremena
  - ▣ *nice* vrednost definiše prioritet
    - Procesi sa većom vrednošću imaju manji prioritet jer su više obzirni prema drugim procesima
    - Opseg *nice* vrednosti za standardne procese je od -20 do +19 (podrazumevana vrednost je 0)

Linux raspoređivač

- Maksimalno kašnjenje
  - ▣ Konfigurabilna vrednost koja određuje dužinu vremenskog intervala u kojem svaki proces mora dobiti procesor bar jednom
  - ▣ Primer
    - Maksimalno dozvoljeno kašnjenje je 10 ms
    - Dva procesa u sistemu sa odnosom prioriteta 4:1
    - Prvi proces dobija isečak 8 ms, a drugi 2 ms

Linux raspoređivač

- Sa prevelikim brojem procesa u sistemu
  - isečak bi postao veoma mali
  - troškovi komutacije bi bili preveliki
- Minimalna granularnost
  - Vrednost koja određuje minimalnu dužinu isečka bez obzira na broj procesa
  - Ovim se za veliki broj procesa gubi ravnopravnost po cenu upotrebljivosti sistema

Linux raspoređivač

- Način odabira sledećeg procesa se ne zasniva na organizovanju procesa u redove
- Procesima se dodeljuje brojna vrednost
  - Virtuelno vreme izvršavanja
    - Računa se na osnovu prioriteta svih procesa u sistemu i dotadašnjeg vremena korišćenja procesora

Linux raspoređivač

- Virtuelna vremena izvršavanja se organizuju u binarno stablo pretrage
- Za sledeći proces se bira onaj koji ima najmanje virtuelno vreme izvršavanja (proces krajnje levo u stablu)

